

Posudek magisterské diplomové práce

Bc. Petra Vaňková

Scénáře budoucího vývoje Manětínska

Fakulta humanitních studií University Karlovy v Praze

katedra sociální a kulturní ekologie, 2015

Úvod

V globalizovaném a současně glocalizovaném světě časoprostorové komprese, který se dynamicky a současně často nepředvídatelně vyvíjí, na jedné straně narůstá potřeba strategicky předvídat budoucnost, na druhé straně je jakákoli předpověď stále obtížnější. Právě proto je důležité se nejen o podobné předpovědi pokoušet, ale také reflektovat samy meze podobných pokusů. Autorka posuzované diplomové práce Bc. Petra Vaňková je si dobře vědoma obojího a je ochotná rizika komplikované metody i komplexního přístupu podstoupit. Ze všech těchto důvodů je nutné již její volbu pochválit a podle zvládnutí obou hlavních úkolů také hodnotit výsledek.

1. Obsahová stránka

Práce má logické, podrobné a přesně promyšlené členění. Již v poměrně rozsáhlém, až poněkud beletrizujícím, ale výstižném abstraktu dostává čtenář ucelenou informaci o záměru a řešení práce. Přiměřeně zdrojovaný úvod není samoúčelným slohovým cvičením, ale dobře plní dvě základní funkce: uvádí do kontextu současného světa, do takové interpretace reality, z níž práce vychází, a jasně vymezuje základní výkladový rámec, o nějž se bude práce opírat, a jímž je v souladu se zaměřením oboru sociální a kulturní ekologie nejen velmi dobře definovaný, ale v celém textu práce i dobře zažitý a užitý (trvale) udržitelný rozvoj.

Tou částí práce, již by bylo nejsnazší podrobit kritice, je část teoretická, „Prognostika a prognostické metody“. S přihlédnutím k rozsahu pouhých 8 stran z celkových 137 čistého vlastního textu se v ní však autorka velmi dobře vyrovnala s přehledem prognostických metod, v němž se nedopustila žádné podstatnější nepřesnosti a naopak zužitkovala vcelku rozsáhlou literaturu k vlastním podstatným výtěžkům (s využitím Potůčka např. upozorňuje na potřebu se při tvorbě scénářů explicitně vymezit proti typům událostí, jež jsou z nich předem arbitrárně vyloučeny), výborně a široce však vytěžila i obsah výuky, když reflektuje postupy EIA a SEA jako v podstatě prognostické. Kapitola v potřebném rozsahu poskytuje slušnou základní informaci o prognózování a současně již naznačuje důvody volby scénářů pro řešení výzkumného problému.

Následující „Přiblížení vybrané lokality“ je při daném rozsahu vyčerpávající obsahem i strukturou. V popisu území nechybí žádná důležitá oblast popisu, autorka volí validní zdroje, dokáže je v případě potřeby vzájemně kriticky konfrontovat a na závěr přidává i vlastní velmi účelnou a přehlednou sumarizaci (Tabulka 1: Pozitiva a negativa Manětínska [vlastní zpracování]; str. 36).

Za takřka příkladný je možno označit „Popis výzkumného problému“ a „Cíle práce“. Uvedené obsáhlé citace dokládají, že Petra Vaňková má jasno v tom, jaký problém řeší, jaké cíle sleduje – a nebo také záměrně nesleduje: „Práce neobsahuje stanovení konkrétních hypotéz a je spíše kvalitativního charakteru. Základem práce je stanovení hlavního výzkumného

problému, jímž je možnost **vytvoření důvěryhodných scénářů vývoje relativně malého území**. V práci se pokusím takové scénáře systematickou metodou vytvořit a pokusím se diskutovat jejich plauzibilitu. V obecné rovině jde tedy také o zjišťování předpokladů tvorby těchto scénářů.“ (str. 36) ... „Cíle práce jsou dva. Prvním je vyhodnocení možných alternativ budoucího rozvoje Manětínska s důrazem na identifikace hybných sil a procesů působících v této lokalitě a určení jejich intenzity a dopadů. Druhým cílem je otestování možností scénářů, respektive jejich pozitivních stránek a naopak úskalí, které s sebou tato metoda nese.“ (str. 37)

Empirická část začíná velmi svědomitým popisem a zdůvodněním použitých metod. Plných osmnáct stránek textu má důvod jednak v jejich množství a rozmanitosti, resp. v popisu dlouhé metodické sekvence, jež vede k vytvoření scénářů, tak v analýze a zdůvodnění jednotlivých metod. Podrobný text je věnován etickému aspektu výzkumu, jehož pravidly se také autorka náležitě řídí. Tato příkladná „poslušnost metodologii a metodě“ se dá dobře dokumentovat např. následujícími citacemi. „Jiným způsobem, jak by se dal nazvat mnou zvolený typ rozhovorů je tzv. ‚chápaní rozhovor‘. Ten je podle Jeana-Claude Kaufmanna takovým rozhovorem, kdy se tazatel aktivně zapojuje do kladení otázek, aby tím vzbudil zájem respondenta. Při analýze obsahu získaného z rozhovorů jsou významné i interpretace samotného výzkumníka [Kaufmann, 2010, s. 23].“ (str. 39). Petra Vaňková je ke svým datům až úzkostlivě přesná: „Nejdelší rozhovor pak zabral 2 hodiny a 10 minut, nejkratší pak 49 minut. Průměrná délka rozhovorů se pohybovala přibližně kolem jedné hodiny a 20 minut.“ (str. 42)

Velmi pozornému výběru respondentů, jenž opravdu klade důraz na diversitu (momentální představitelé obce [starosta Matuška] i dlouhodobá kontinuita [tajemnice – maminka: nepřiznáno? ☺], řada dalších), lze vytknout snad jen trochu málo zastoupené podnikání (1 drobný podnikatel, družstvo).

Samotný popis všech etap výzkumu je pečlivý, pozorně reflektuje pozici a subjektivitu výzkumnice a velmi příjemně se čte. Obvyklá „dobrodružství“ polostandardizovaných rozhovorů jsou podána barvitě, ale výstižně a samotné rozhovory by poskytly vydatný materiál k výpovědi o území. Vaňková však postupuje podle projektu dál, přesvědčivě zdůvodňuje postup abstrakce dvou hlavních hnacích sil a konstrukci čtyř scénářů, jež jsou teprve vlastním cílem práce.

Ke kapitole obsahující diskusi nad scénáři a nad validitou celé práce a k jejím závěrům se vrátím v souhrnném hodnocení.

2. Práce s literaturou

Vaňková pracuje s literaturou kvalifikovaně, cituje, parafrázuje, interpretuje poměrně hojně, přesně a správně, tedy vždy v souladu s citační normou. Za pozornost stojí účelné vytěžení méně obvyklých zdrojů, jako jsou přednášky a ústní konzultace, které také pečlivě náležitě zdrojuje a cituje. Množství použité literatury je logicky poměrně velké, což je dáno už složitostí použitých metod, ale i „popisnou“ literaturou ke zkoumanému území a základními díly literatury prognostické. Snad jen množství cizojazyčných zdrojů, hlavně k metodologii, není příliš velké.

Bohužel jsou všechny bibliografické údaje uvedeny nedostatečně (chybí až na výjimky vydání, počet stran, ISBN). Tato, v tomto případě nežádoucí, jednota je zjevně způsobena „měkkými“ nároky na studující v diplomových seminářích v době, kdy Vaňková končila studium, současným nárokům státní normy ani katedry však bibliografie prostě neodpovídá; situaci jsem však měl lépe pohlídat spíše já jako vedoucí diplomové práce, abych předešel kazu, který mrzí i ve srovnání s mimořádně pečlivě odvedenou formální stránkou práce (viz dále v posudku). Tento nedostatek by tedy vlastně neměl být zahrnut do klasifikace.

3. Formální stránka

Práce má nadstandardní rozsah 137 stran hustě tištěného vlastního textu, který však v žádném případě není mnohomluvný nebo dokonce nadbytečný, ale plně odpovídá komplikované metodě, podobě scénářů i důkladnosti diskuse a závěrů. Nechybí český i anglický abstrakt a klíčová slova, za příkladné je možné označit pečlivě vyhotovené seznamy veškeré dokumentace a zkratk, účelně umístěných za obsah, což usnadňuje čtenáři orientaci v textu a práci s ním. Poslední přílohou je obsáhlý projekt práce, který svědčí o promyšlené přípravě a v němž je zároveň možné ověřit, zda práce naplnila stanovené zadání, dále osnova výzkumných rozhovorů a jejich ukázka, jež v daném případě představuje dokonce jakýsi nepatrný bonus, protože, ač kompletně a pečlivě přepsané, zde nepředstavují vlastní data, ale „jen“ zdroj pro generování hnacích sil. Petra se přitom neopomene zmínit ani o často ne dostatečně reflektovaném problému doslovnosti přepisu. Všechny materiály jsou funkční a dobře ilustrují jednotlivé přírodovědné a/nebo historické a společenské aspekty problému a nejčastěji jejich společenskovední souvislosti.

Práce je mimořádně pečlivě zpracována. Petra si dá práci a vytuční nebo vytiskne versálkami např. i úvodní písmena akronymu (např. „Tabulka 2: SWOT analýza – schéma (vlastní zpracování“), pečlivě uvádí na více místech i zdroj – „vlastní zpracování“ („Zdroj: prezentace z přednášek kurzu Tvorba krajinných scénářů. Vlastní zpracování.“ a hlavně skutečně tvůrčím způsobem byť i dílčí závěry nebo podklady zpracovává, např. i jednotlivé úrovně obsahu píše odlišným písmem. (Právě proto nepochybuji, že by dokázala pečlivě zpracovat i bibliografii.)

Text se díky nekomplikovanému lineárnímu slohu, jenž sleduje vždy hlavní myšlenku, příjemně čte. Pokud se někde objeví mluvnická chyba nebo překlep, jde spíše o výjimky potvrzující pravidlo celkově dobré jazykové úrovně: „...případně čelit těmto krizím a ohrožením z nich plynoucí.“ (m. plynoucím; str. 5); „Samotný pojem aproximace můžeme chápat jako přiblížení či snaha“ (m. snahu; str. 7); některé chyby samozřejmě unikají Automatickým opravám Wordu – i autorce – „neznáme“ m. „neznámé“ (str. 7), drobné chyby se občas objeví v interpunkci („...způsobem, jak by se dal nazvat mnou zvolený typ rozhovorů [abs. čárky, IR] je tzv. „chápaný rozhovor““; str. 39), překlep „Enviromental“ (str. 146) patří ke klasice žánru, podobně „OBČANSKÁ VYBEVNOST“ (přílohy, nestránkováno) klasicky uniká právě proto, že jde o nadpis.

Věcných nedostatků je minimum (např. tradiční připsání „Překročení mezí“ pouze dvěma hlavními autorům: „Metoda extrapolace byla využívána například v knize „Překročení mezí“ od Donelly a Dennise Meadowsových“, kteří také jistě nepoužívali pouze metodu extrapolace, ale především modelování (str. 7).

4. Celkové hodnocení

Celá práce je především pečlivě promyšlena, založena na jasně vyloženém a konzultovaném metodickém konceptu a konzultována předem i v celém průběhu rozhovorů, generování hnacích sil a tvorby scénářů. Ocenění zaslouží (vedle zmínek v předchozím výkladu) nejprve dvě skutečnosti:

1. celostní pojetí práce, kde autorka prokázala koncepční myšlení a výborné srozumění se strategií udržitelného rozvoje (jde i o zásluhu dobře navrženého oboru, ale také jeho systematického studia);
2. výborná dílčí interpretace výsledků empirického výzkumu, které jsou čtivě a přesvědčivě dokladovány „kotvami“ citací.

Oba body hodnotím s potěšením u této, ale i u jiných zdařilých diplomových prací. Zvláštní ocenění však náleží dalším dvěma kvalitám, jež jsou pro danou práci *specifické*:

1. odvážné volbě a použití komplikované a pracné relativně originální metody (na katedře byla použita poprvé, přestože ji vyučujeme od počátku), kde je podíl a vklad autorky ještě o něco větší, protože při pouze dvouleté délce studia a šíři použitelných metod si diplomantka musela ověřit, „osahat“, metodu částečně „za pochodu“ a v dlouhých průběžných diskusích;
2. způsobu, jak dokázala skloubit žádoucí fantazii a tvořivost s metodologickými omezeními a neustálou sebereflexí při tvorbě scénářů. Např. objevená „Modrožába“ se výtečně propojuje se střizlivostí a respektem k realitě v zapojení do kauzálního výkladu scénáře. Dalšími příklady by mohla být dlouhá řada detailů, na něž zde není místo, uvádím proto ještě jeden ilustrativní: „potřebuje-li“ Petra konkretizovat jistou zvůli vlastníka, použije zamezení volného přístupu do lesa oplocením; jelikož ví, že v obecném užívání lesa není podobné jednání možné, zdůvodní je přesně v dikci lesního zákona č. 289/1995 Sb. založením školky.

Konečně u jen velmi dobrých prací nalezneme důkladnost, s jakou Petra Vaňková neustále, ale hlavně v „Diskusí“ a v „Závěru“ reflektuje předpoklady a plausibilitu metod i výsledků. Příklady: předem položený cíl: „...ráda bych diskutovala míru naplnění dvou stěžejních cílů této diplomové práce, tedy: míru plauzibility scénářů a pozitiva a nesnáze, se kterými jsem se v celém procesu zjišťování informací, získávání výzkumných dat a samotné tvorby scénářů setkala.“ (str. 136). Tento cíl také spolu s čtenářem srozumitelně a metodicky správně naplňuje, když si odpovídá na otázky: „je podobný vývoj možný? Rozvíjím jej v logice momentálních hnacích sil?“ (str. 136); „Strategie rozvoje by tudíž měla probíhat ‚shora dolů‘ ale zároveň zde musí fungovat i dialog, tedy komunikace ‚odspodu nahoru‘.“ (str. 137). O učení za pochodu a následné bystré úvaze, již by měl ocenit každý prognostik, svědčí závěrečná zjištění typu „Pozitivní scénář totiž nemusí být nakonec nutně pozitivní, a pokud jsou překročeny určité meze, může paradoxně dojít ke zpětné destrukci celého potenciálu oblasti.“ (str. 139)!

„Práce pak může mít i určitý teoretický přínos. Může nabídnout malý, ale zcela konkrétní příspěvek k teorii tvorby scénářů budoucího rozvoje, především na příkladu scénářů týkajícího se relativně malého území. Naplnění těchto cílů práce pak diskutuji v závěrečných kapitolách práce.“ (str. 37) Myslím, že práce opravdu takový malý přínos nabídla a že jej také Petra diskutovala; jistě by však stálo za to naplňování scénářů sledovat následujících dvacet let: takové zhodnocení by mohlo mít *teoretický* přínos zcela nepochybně.

Práce o udržitelném rozvoji by měly mít ambici propojení lokálního, regionálního a globálního měřítko, aniž by slevily z analytické důslednosti. Měly by se naučit vytvořit koncepci, projekt, a opravdu naplnit všechny jeho položky (bylo by možné bod za bodem ocitovat pasáže, kde to Petra reflektuje explicitně). A konečně, měla by být naplněna maxima „musí vás to bavit“ – na této práci je vidět, že byla řešená i psaná s chutí.

Vzhledem k uvedeným nesporným kladům, empirické průkaznosti textu a k dosaženým výsledkům v Závěru práce s potěšením **doporučuji diplomovou práci k obhajobě a navrhuji hodnocení „výborně“**, v přesnějším vyjádření **18 až 19 bodů**.